

תיקי תיעוד

תיק תיעוד הוא תעודת הזהות של מבנה היסטורי. הוא מכיל את סיפורו ההיסטורי של המבנה, מידע אודות בעליו במשך השנים, שימושיו השונים, חשיבותו ליישוב שבו הוא נמצא, ולעתים חשיבות לאומית ובינלאומית. תיק התיעוד מתאר גם את מצב המבנה כיום ואת האופן שבו טופל המבנה במשך השנים.

תיק התיעוד הוא המסמך העיקרי שעל פיו יוחלט האם לשמר מבנה וכיצד לעשות זאת.

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל קבעה עשרה קריטריונים לשימור מבנים:

1. אתר בעל חשיבות לאומית שבו התרחש אירוע בעל משמעות בתולדות המדינה או בתולדות היישוב.
2. מבנה או מתחם המייצגים צורת התיישבות.
3. מבני חינוך: בתי ספר, גני ילדים, ספריות, אוניברסיטאות.
4. מבנה או מכלול של מבנים המהווים דוגמה אופיינית לסגנון אדריכלי ייחודי, לתרבות בנייה, לטכנולוגיה ולחומרי בנייה.
5. מבנה שבו גרה או פעלה אישיות אשר השפיעה על החברה ועל התרבות בתקופתה, כגון הוגה דעות, איש רוח, מדינאי, סופר, משורר, אמן.
6. מבני ממשל היסטוריים: בית פקידות, בית מושל, בית חולים.
7. מבני דת: בית כנסת, כנסייה, מסגד.
8. אתרי קרבות ומבני ביטחון היסטוריים: מבני משטרה, "סליקים", אתרי זיכרון ואנדרטאות.
9. מבנים הקשורים להתפתחותה של התרבות החומרית בארץ ישראל: מבני חקלאות, מתקנים חקלאיים, מבני מלאכה ותעשייה.
10. מבנים הקשורים להתפתחותה של התחבורה בארץ: תחנות רכבת, גשרים, תחנות דרכים, תוואי דרך.

תיק תיעוד בניין המנהלה במקוה ישראל

מקוה ישראל

מקוה ישראל • בית ההנהלה

הארכיון הציוני המרכזי

בשנת 1860 נוסד בצרפת ארגון כי"ח (כל ישראל חברים) שמטרתו העיקרית הייתה דאגה לגורל היהודים בארצות השונות. אחת מפעולותיו הראשונות של הארגון הייתה הקמת בתי ספר, בעיקר בצפון אפריקה, בטורקיה, בסוריה, בעיראק, באיראן ומאוחר יותר גם בארץ ישראל.

קרל נטר היה ממייסדי כי"ח. בקיץ 1868 הוא בא לביקור בארץ ישראל וגילה כי רבים מתושביה היהודים שואפים להיות

חקלאים ולא להסתמך עוד על כספי החלוקה. בד בבד הוא מצא שמצב החינוך בארץ טעון שיפור. בשנת 1869 התקבלה בכי"ח ההחלטה על הקמת "בית ספר לעבודת אדמה בארץ ישראל", ובעקבות זאת הוקם ב-1870 בית הספר החקלאי מקוה ישראל. בשנים הראשונות ניהל קרל נטר את בית הספר.

עד להקמת המבנים הראשונים גרו נטר ותלמידיו במבנה ארעי, ובימות הגשמים במערה שנחצבה בסלע הכורכר. המבנה הגדול הראשון שנבנה במקוה ישראל היה "בית גולדשמידט" אשר שימש לכל צורכי בית הספר וכלל בין היתר את משרדי ההנהלה, כיתות הלימוד, המחלבה, חדר האוכל, הפנימייה והמרפאה. לקראת סוף המאה ה-19 הוקמו בבית הספר היקב, בית הכנסת, בניין המנהלה ומבנים נוספים.

אירוע חשוב בתולדות המוסד היה ביקורו של בנימין זאב הרצל בשנת 1898, וכגישתו עם הקיסר וילהלם השני סמוך לשער הכניסה הראשי למקוה ישראל.

לאחר מלחמת העולם הראשונה התרחשו שני שינויים משמעותיים בבית הספר: החלפת שפת הלימוד מצרפתית לעברית והעברת העבודה החקלאית במשק מידי ערביי הסביבה לתלמידים עצמם, בהדרכת המורים.

במהלך במהלך מאורעות 1936-1939 התקיים במקום קורס מפקדי כיתות של ארגון ה"הגנה", ומאז הוא מילא תפקיד מרכזי באימונים ובפעולות ה"הגנה" וצה"ל עד תום מלחמת העצמאות.

עם הקמת מדינת ישראל חתמה הנהלת כי"ח על חוזה עם נציגי המדינה שלפיו נשאר בית הספר מקוה ישראל רכושה של האגודה. בשנת 1976 נחקק "חוק בית הספר החקלאי מקוה ישראל", שעל פיו הוא "יוסיף לפעול כבית ספר חקלאי לקידום מטרותיו" וכי "אין לשנות ייעוד הקרקעות". בשנות ה-80 החל פרויקט שיפוץ ושימור המבנים ההיסטוריים והפיכתם למוסדות הלימוד והציבור המרכזיים של בית הספר.

ארכיון ביה"ס החקלאי מקוה ישראל

החל מהקמתו של המבנה בשנת 1895 עד לשנות ה-60 של המאה ה-20 הייתה חלוקה תפקודית ברורה בין הקומות: בקומה התחתונה היו משרדי בית הספר והקומה העליונה שימשה למגורי המנהל ולאירוח אישיים.

תכנית הקומה העליונה:

בצד המזרחי מצויים המטבח, חדר האוכל, השירותים והאמבטיה. בחלק המערבי הפונה לחזית מצויים חדרי השינה, וגולת הכותרת – האולם הגדול במרכז אשר שימש כסלון ובו תקרת עץ מרהיבה וציורי קיר.

הטלפון הראשון והיחיד במקוה ישראל, שמספרו "יפו 50", הוכנס למסדרון משרדי בית הספר בראשית שנות ה-20.

ערכו השימורי של בניין המנהלה

ערך נופי

ערכו הנופי של המבנה טמון במיקומו בנקודה הגבוהה ביותר באתר, במרכזו של מקוה ישראל. הקמתו בנקודה זו מסמלת את תפקידו של המנהל כראש המערכת החינוכית והמנהלית החולשת על בית הספר.

ערך היסטורי - תרבותי

ערכו ההיסטורי של מקוה ישראל בתולדות ההתיישבות היהודית החדשה נובע מהיותו בית הספר החקלאי הראשון בארץ ובכך שהיווה מודל לחקלאות העברית. בשל חשיבותו ביקרו בו אישים רבים. עד אמצע המאה ה-20 התקיימו באולם המפואר שבקומה השנייה ישיבות וקבלות פנים רשמיות לשגרירים ולאישים חשובים מן הארץ ומן העולם.

ערך אדריכלי

- ערכו האדריכלי של בניין המנהלה רב, והדבר בא לידי ביטוי בכמה אופנים:
1. הסגנון האדריכלי משלב תכנון צרפתי עם מאפיינים ערביים מקומיים.
 2. החזית הראשית והחזית האחורית תוכננו באופן סימטרי (עקרון הסימטריה).
 3. עיטורים ופרטי בנייה יחודיים.

שאלות מנחות לתיק תיעוד בניין המנהלה במקוה ישראל

- לאחר שקראתם את תיק התיעוד, ענו על השאלות והסבירו את בחירתכם:
1. האם המבנה עונה על סעיף אחד או יותר ברשימת הקריטריונים לשימור? אם כן, ציינו אילו קריטריונים.
 2. האם יש חשיבות לכך שמנהל בית הספר ומשפחתו התגוררו במבנה שהוא חלק ממבני בית הספר?
 3. האם יש למבנה חשיבות מבחינה לאומית?
 4. האם לדעתכם יש לשמר את המבנה?
 5. מבנה לאחר שימור יכול לשמש כמוזאון המנציח את סיפורו ויכול גם לשמש כמבנה לצרכים חדשים. אם ישומר בניין המנהלה, למה לדעתכם הוא צריך לשמש?

דני, ויקיפדיה

רויטל חפץ

תיק תיעוד קולנוע ירקון בראש העין

ראש העין הוא היישוב היחיד בארץ שהוקם בתוך מחנה צבאי נטוש של חיל האוויר הבריטי. הוא הוקם במקור כמחנה עולים (מעברה), במהלך המבצע החשאי הגדול "על כנפי נשרים". במבצע זה, אשר התקיים בשנים 1948-1950, הובאו לארץ ישראל כ-50 אלף יהודים מתימן, עדן, אסמרה

וג'יבוטי, שנמצאת בקרן אפריקה, ב-430 טיסות. העולים פוזרו היישר מנמל התעופה לשלושה מחנות עולים: בעין שמר, בבית ליד ובראש העין.

בראש העין הכשירה הסוכנות היהודית מחנה צבאי בריטי נטוש לקליטת אלפי העולים. במחנה היו מבנים רבים ותשתיות (מערכות חשמל, מערכות מים וזרמים). הסוכנות היהודית הפכה חלק מהמבנים הבריטיים הנטושים

הארכיון הציוני המרכזי

למבנים ציבוריים כגון מטבחים, מחסני ציוד, מרפאות, בית חולים, משרדים וחדרי מגורים לצוות העובדים במחנה, והקימה סמוך אליו מחנה אוהלים גדול למגורי העולים.

מחנה העולים בראש העין היה מהגדולים בארץ. הצפיפות, המחלות, היעדר הפרטיות, המחסור בלבוש וגורמים נוספים הפכו את חיי העולים לקשים ממש. השלג הכבד שירד בפברואר 1950 רק הוסיף על הקשיים.

בשנת 1951 התקבלה החלטה להפוך את ראש העין ממחנה מעבר ליישוב קבע, ובעקבותיה נסגר מחנה העולים.

מבנה הקולנוע

הקולנוע הוא מבנה בריטי גדול ממדים, בעל גג פח. הוא נבנה בשנת 1943 כחדר אוכל ומועדון של המחנה הבריטי. בתקופת המעברה שימש המבנה כמטבח וכחדר אוכל. לאחר פינוי המעברה הוא החל לפעול כמועדון תרבות וקולנוע והתקיימו בו הופעות, הצגות, מסיבות וחתונות. נראה שבתקופה זו סתמו את החלונות הרבים שהיו לאורך חזיתות המבנה,

בשנת 1959 נקנה המבנה על ידי חיים מליחי, יעקב בן שאול ועובדיה גמליאל שהפעילו אותו כקולנוע. הם ביצעו שינויים במבנה, הפכו את הרצפה למשופעת והתקינו באולם 450 כיסאות עץ. המבנה המשיך לשמש כמרכז תרבות: הקרינו בו סרטים הודיים ומערבונים והופיעו בו גדולי הזמר המזרחי בהם שושנה דמארי, זוהר ארגוב ועפרה חזה.

אלבום זכריה יפת, ישראל נגלית לעין, ראש העין, זכריה יפת, 1970

בשנות ה-70 החלו להיסגר בתי קולנוע רבים ברחבי הארץ, בגלל הפופולריות הגדלה של הטלוויזיה הביתית. קולנוע ירקון נשאר פתוח, אם כי משבוע לשבוע פחתו המבקרים עד שלא השתלם עוד להפעילו, ובשנות ה-80 הוא נסגר.

תיאור המצב הקיים

המבנה נמצא בין השכונות החדשות לשכונות הישנות בראש העין. בחזיתות ובקירות הפנימיים אפשר לראות כבלים וצנרת חשופים. חלק מהקירות מתפוררים וסדוקים, בגג יש חורים וחלק מלוחות הפח חסרים.

ערכו השימורי של המבנה

ערך היסטורי תרבותי

ערכו ההיסטורי של המבנה נובע מכך שהוא מגלם בתוכו את כל הסיפור ההיסטורי של המקום.

ערך אדריכלי

ערכו האדריכלי של המבנה נובע מהיותו דוגמה יפה למבני חיל האוויר של הצבא הבריטי במזרח התיכון. אפשר לראות מבנים דומים במקומות שונים בארץ ובארצות שבהם שלטה האימפריה הבריטית. כמו כן, הוא מייצג סגנון בנייה ששימש להקמת מבני תעשייה.

ערך חברתי

ערכו החברתי של המבנה נובע מתפקידו המרכזי בחיי הקהילה. בזיכרון של מייסדי ראש העין הוא נשמר כמקום שבו התרחשו אירועים משמעותיים בחייהם: טקסי חינה וחתונות, טקסי סיום בית הספר, מופעים ועוד.

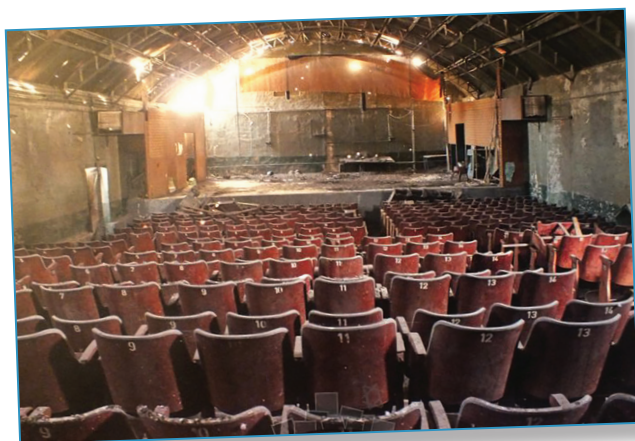
ערך טכנולוגי

ערכו הטכנולוגי של המבנה הוא בייחודו כשריד לבנייה בטכנולוגיה צבאית בריטית.

שאלות מנחות לתיק תיעוד קולנוע ירקון בראש העין

קראו את תיק התיעוד שלפניכם, ענו על השאלות והסבירו את בחירתכם:

1. האם המבנה עונה על סעיף אחד או יותר ברשימת הקריטריונים לשימור? אם כן, ציינו על אילו קריטריונים.
2. האם יש לסיפור המבנה חשיבות מבחינה לאומית?
3. האם זכרונותיהם של מייסדי ראש העין מהמבנה צריכים להילקח בחשבון בהחלטה אם לשמר אותו?
4. האם לדעתכם צריך לשמר את המבנה?
5. מבנה לאחר שימור יכול לשמש כמוזאון המנציח את סיפורו ויכול גם לשמש כמבנה לצרכים חדשים. אם ישומר מבנה הקולנוע, למה לדעתכם הוא צריך לשמש?

אלבום חיים ומזל מליחי, ישראל נגלית לעין, ראש העין, שרון רז, 2012

אורי פדן, אדריכלים